

ale i možnost ovlivňovat vlastními návrhy obsah glosáře. Uvnitř jednotlivých badatelských oblastí mohou (samozřejmě po dohodě s redakcí) jednak navrhnout vložení nových termínů, jednak se sami podílet na tvorbě jejich definice či překladu. Dnes dochází k neustálému prohlubování specializace různých vědních oborů. Tento trend se nevyhýbá ani medievistice a jednotlivým odvětvím jejího výzkumu, kam spadá také výzkum středověkých měst. I v této oblasti specializace pokročila natolik, že v glosáři nastíněné významové pole toho kterého termínu je pro některé badatele příliš úzké. Volně přístupná webová databáze tak umožňuje všem badatelům nepřetržitě vkládat nové a nové významy jednotlivých slov, které jsou potřebné pro výzkum jejich městského tématu. Není se co divit, že po spuštění databáze zaznamenala mezi květnem a červnem roku 2010 na 70 000 návštěv. Jak v úvodní studii podotýkají samotní tvůrci, databáze prostřednictvím komentářů k jednotlivým slovům přispěla k nebyvalému rozvoji diskuse a znamenala také posun v definování množství základních pojmů městských dějin. V tomto slova smyslu tedy lze hovořit o velmi sympatické snaze přiblížit výzkum měst současným trendům, jež mohou vytvořit plně konkurenční platformu rozsáhlým internetovým encyklopediím.

Glosář je bezpochyby cennou příručkou, kterou ocení nejenom badatelé zabývající se dějinami středověkých měst. Vzhledem k vzájemným kontaktům německých oblastí říše (zejména říšských měst) a Českého království totiž také domácím badatelům nabízí možnost dohledání či překladu středověkých německých či latinských slov, která byla užívána v dobových pramenech nejenom městského prostředí.

MARTIN MUSÍLEK

Die geistlichen Ritterorden in Mitteleuropa. Mittelalter, edd. Karl BORCHARDT – Libor JAN, Matice moravská, Brno 2011 (= Země a kultura ve střední Evropě 20)

361 s., ISBN 978-80-86488-84-4

Konferenční sborník *Die geistlichen Ritterorden in Mitteleuropa* představuje první pokus nabídnout v jediném svazku současný stav našeho poznání dějin velkých rytířských řádů v českých zemích. Geografický rámec předkládané publikace byl přitom stanoven volněji a podstatně širěji, což jistě nepřekvapí vzhledem k faktu, že

činnost templářů, johanitů a německých rytířů nebyla svazována hranicemi jednotlivých zemí.

Příspěvky jsou rozděleny do tří hlavních oddílů. Předchází jim úvodní studie Kristjana Toomaspoega, který shrnuje bádání o třech velkých rytířských řádech za poslední čtvrtstoletí, kdy došlo k prudkému vzrůstu zájmu o tuto tematiku. Za problém přitom považuje nedostatečnou komunikaci rozrůstajícího se mezinárodního týmu badatelů a v budoucnu by uvítal především syntetické zpracování činnosti řádu v jednotlivých regionech.

První oddíl je věnován správním strukturám řádu johanitů a templářů. Karl Borchardt navazuje na své dřívější výzkumy a zabírá se otázkou organizace johanitského řádu na území římskoněmecké říše. Ve svých úvahách nad strukturou johanitského řádu ve střední Evropě nezapře editora, který se pohybuje v bezprostřední blízkosti pramenů a snaží se jejich terminologii a nejasnou řeč přiblížit širšímu okruhu badatelů. Libor Jan poté rozkrývá strukturu johanitského řádu v Čechách a na Moravě a mimo jiné upozorňuje na skutečnost, že první rytířský řád přivedl do Čech přímo panovnický rod, což nezůstalo bez následků. Upozorňuje také na ekonomické problémy, s kterými se johanité potýkali v souvislosti s koupí strakonických majetků.

Dalším vývojem české řádové provincie v nelehké době Lucemburků, kdy byla na evropském kontinentě zpochybňována existence rytířských řádů jako takových, se zabývá Jiří Mitáček, který upozorňuje přirozeně na domácí rozměr krizového období řádu, jenž musel čelit domácí opozici šlechty. Vývoje johanitského majetku od uvedení tohoto řádu do Čech v roce 1169 až do 16. století si všímá Miroslav Svoboda. Zde je třeba podotknout, že větší péče mohla být věnována třem přiloženým mapovým přílohám, kde jsou jednotlivé lokality rozlišitelné pouze v případě dobré znalosti geografie Čech.

Marek Smoliński věnuje krátký příspěvek pomořanským komendám johanitů, přičemž konstatuje postupně vzrůstající podíl německého živlu a blízkou příbuznost místních komend s Polskem a Čechami, zároveň varuje vzhledem k naprostému nedostatku písemných svědectví před dalekosáhlejšími závěry. Organizační strukturu nejstaršího rytířského řádu templářů ve střední Evropě pak krátce shrnuje Christian Vogel. Snad nejlépe vystihuje význam templářů pro české dějiny svým skromným výčtem všech templářských památek Libor Jan, jenž se ve vší krátkosti věnuje templářským majetkům v Čechách a na Moravě. První oddíl uzavírá Zsolt

Hunyadi, přibližující vznik a teritoriální strukturu templářů a johanitů v Uherském království.

Druhý oddíl je věnován činnosti německých rytířů. Klaus Militzer, autor zásadní monografie k dějinám tohoto řádu do počátku 14. století, se ve svém diskusním příspěvku zaměřuje na některé dosud sporné otázky existence německých rytířů, který od ztráty Svaté země bojoval o vlastní existenci. Upozorňuje přitom na způsoby legitimizace řádu, který v průběhu celého 13. století stále ještě považoval za svůj hlavní úkol podporovat bratry ve Svaté zemi. Autor soudí, že řada aspektů může být pouze naznačena, neboť v otázce přesunu těžiště existence řádu do Pruska zbývá řada nevyjasněných otázek. Martin Čapský se následně zabývá hospodařením řádu německých rytířů v českých baillíích a s příslušnými doklady, snadno dohledatelnými v příložených tabulkách, konstatuje, že pokud to dovolovaly příhodné hospodářské podmínky, snažili se němečtí rytíři provádět aktivní hospodářskou politiku. Autor důvodně předpokládá, že situace českých baillíí se odlišovala od oblasti Porýní, kde tvořily příjmy řádu z vlastního hospodářství mnohem větší podíl. Karol Polejowski uzavírá oddíl tématem propagandy německých rytířů ve Francii a konstatuje, že řád ani v 15. století nepřestával vydávat svůj boj ve válce proti Polsku a Litvě za boj za víru. Upozorňuje přitom na skutečnost, že pruské jízdy, kterým se věnoval a věnuje Werner Paravicini, nelze směřovat s vlastní propagandou a vývojem rétoriky řádu německých rytířů.

Zbylé aspekty existence řádů pojednává závěrečný oddíl. Martin Wihoda se zamýšlí nad rolí, již rytířské řády sehrály v kolonizaci přemyslovského panství. Považuje je za marginální, nicméně zajímavý fenomén českých dějin, jehož recepce poškodil nepřilíhající vztah českého prostředí k myšlence křížových výprav. Robert Heš se zabývá problémy, se kterými se potýkaly komendy řádu německých rytířů ve Slezsku, a vysvětluje rovněž, proč docházelo k jejich rušení, případně k přesunu do exponovanějších lokalit blíže centrům. Další dva příspěvky se dotýkají pramenovědných otázek. Zatímco Maria Starnawska se zaměřila na listiny vydané velkopřevorem johanitů Siemovitem Těšínským (1373–1390), Stanislav Petr poskytl zajímavý přehled středověkých rukopisů, dochovaných v pražské maltézské knihovně. V poslední studii shrnuje Miroslav Plaček naše vědomosti o stavební podobě komend rytířských řádů v Čechách a na Moravě.

Publikace *Die geistlichen Ritterorden in Mitteleuropa* je záslužným počinem na poli živě se

rozvíjejícího odvětví medievistiky, jež nedávno ve formě slovníku rytířských řádů (P. Josserand, N. Bériou) předložila závěry svého intenzivního vývoje v posledních dvou dekáдах. Usnadnit včlenění české tematiky do evropského kontextu zajisté umožní i vydání sborníku ve světové řeči, byť nutno říci, že jazyková podoba některých příspěvků by si zasloužila podstatně větší péči. Tento nedostatek ale nijak nesnižuje obsahovou hodnotu sborníku, který se v zahraničí stane základním zdrojem informací o působení rytířských řádů v českých zemích.

JIŘÍ KNAP

Šlechta v proměnách věků, edd. Tomáš KNOZ – Jan DVOŘÁK, Matices moravská, Brno 2011 (= Země a kultura ve střední Evropě 17)

360 s., ISBN 978-80-86488-71-4

Byť fenomén šlechty prostupuje napříč stoletími bez ohledu na tradiční milníky stanovené historickou vědou, její výzkum se pohybuje v naprosté většině v zavedených chronologických mantinelech. Pokus o pohled na problematiku nobility v širším časovém rámci tak nelze než přivítat. Struktura knihy *Šlechta v proměnách věků (Středověk, Raný novověk, 19. století a 20. století)* nicméně napovídá, že hledání přesahů a nadčasových paralel nebude vůbec jednoduché. Rovněž konferenční povaha sborníku pak přispívá k faktu, že jednotlivé studie jsou zde především samy za sebe.

V případě středověkých příspěvků se ostatně dialogický potenciál vyčerpává v diskusi s texty v knize neobsaženými. Martin Wihoda v lakonicky nazvaném příspěvku *Sněmy Čechů* na základě rozboru především narativních pramenů knížecích Čech přesvědčivě dokládá přítomnost dědičných elit, jejichž mocenské postavení se nezakládalo na panovníkově vůli – naopak spíše kníže byl závislý na této vrstvě předáků. Byť se autor úzkostlivě vyhýbá pojmu šlechta a ve výkladu užívá především dobových termínů, není pochyb o tom, že mocní této epochy již většinu atributů šlechty splňovali. Jako politickou platformu tematizované skupiny Wihoda vnímá právě sněmy, s čímž lze vyslovit souhlas. Jako ryze hypotetické se ale jeví tvrzení, že počátky sněmů souvisí s karolínským zásahem do vnitřních poměrů země a s potřebou dohodnout se na společném postupu při vybírání tributu.